

مقاله

نگرش مکانیکی به علم اقتصاد، فاجعه آمیز است!

تحلیلی بر نگرش‌های مهندسی وار به مسائل بانکداری در ایران

محمد ایرانمنش

مقاله زیر در نقد یکی از بهترین‌نگیزترین سیاست‌های اخیر اقتصادی کشور - کاهش نرخ سود بانکی - توسط آقای محمد ایرانمنش، رئیس پیشین اداره تحقیقات بانک مسمت و معدن پژوهشگر اقتصادی نگاشته شده است.

مقاله با خلاصه‌ای از خطابه فون هایکه، اقتصاددان و فیلسوف اتریشی - انگلیسی دریاب خطرات نگرش مکانیکی به علم اقتصاد، به هنگام دریافت جایزه نوبل اقتصاد ۱۹۷۴، شروع می‌شود. اگر چه روی اصلی سخن هایکه، با اقتصاددانان سیاست‌گذار آن زمان است، ولی هشدار او به تمامی محققان علوم اجتماعی است که می‌کشند، ابعاد رفتار انسان‌ها را با روش‌های به شدت کمی و قطعی مورد استفاده در علوم طبیعی، تبیین کنند به نظر می‌رسد مخاطبان اصلی مقاله زیر، نخست اقتصاددانان واضح «طرح منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی» و سپس سیاستمداران هستند که با ایجاد تغییراتی ضربتی در برخی متغیرهای اقتصادی، تغییرات مکانیکی مورد دلخواهی را در امور اقتصادی (از جمله بانکداری) و در رفتار مردم انتظار دارند. نویسنده مقاله با استناد به برخی تحقیقات داخلی و چندین تحقیق بین‌المللی می‌کوشد نشان دهد که برخلاف طرح منطقی کردن سود بانکی و سیاست‌های شدیدتری که بعد از آن گرفته شده، نخست رابطه‌ای ساده و تک‌بعدی بین هزینه سرمایه‌گذاری و رقابت‌پذیری تولیدات داخلی از یکسو و نرخ سود تسهیلات بانک از سوی دیگر وجود ندارد، دوم این که با کاهش نرخ سود تسهیلات نمی‌توان بهره‌وری بانک‌ها را که پدیده‌ای انسانی و پیچیده است ارتقا بخشید. او معتقد است که این گونه نگرش‌های مکانیکی در تحلیل‌های اقتصادی که بر اقدامات ضربتی و سنجیده استوار است، نه تنها به رفع و یا حتی کاهش مسئله نمی‌انجامد، بلکه خود موجبات تشدید آن را فراهم می‌سازد که نقض فرض است. بانک جهانی، مؤسسه EIU و دیگر مؤسسات و نهادهای بین‌المللی که هر ساله وضعیت سرمایه‌گذاری و فضای کسب و کار در کشورهای جهان رتبه‌بندی می‌کنند، ده‌ها عامل را بر متغیر سرمایه‌گذاری مؤثر می‌دانند که نرخ سود بانکی، فقط یکی از آنهاست. طبق تحقیقات متعدد انجام شده، در کشورهایی که مداخله دولت در فعالیت‌های اقتصادی، بسیار گسترده است، مخاطرات سرمایه‌گذاری و به تبع آن هزینه‌های سرمایه‌گذاری بسیار بالاست. از همین روی نویسنده مقاله سخت تأکید دارد سیاست‌هایی که در پی کاستن شدید از نرخ سود بانکی در مدت زمانی محدود هستند، به جای کاستن از هزینه‌های سرمایه‌گذاری، خود به عنوان جلوه‌ای از گسترش سلطه دولت بر اقتصاد، فضای رقابتی در شبکه بانکی را بیش از پیش تنگ‌تر می‌سازد و با افزایش احتمالی فساد و کاهش بهره‌وری بانک‌ها، آثار مخربی بر سرمایه‌گذاری می‌گذارند. مقاله با این توصیف‌های هشدارآمیز هایکه به پایان می‌رسد که دانش پژوهان، حدود توانایی‌های علوم اجتماعی را به خوبی بشناسند و در عمل مراعات کنند تا مبادا با تلاش‌های مخرب کسانی هم می‌شوند که در صدد به انقیاد در آوردن انسان‌ها هستند، تلاش‌هایی که ضمن ستم بر انسان‌ها ممکن است حتی موجب نابودی تمدن بشری شود.

به شمار می‌آید. بر این اساس، اگر شواهد «علمی» زیادی برای یک نظریه اشتباه وجود داشته باشد، پذیرفته می‌شود، درحالی‌که تبیین‌های معتبری که برای آنها شواهد مقدراری کافی وجود ندارد، رد می‌شوند.

او به صراحت می‌گوید: «ما اقتصاددانان با چنین تحلیل‌هایی، واقعا افضاح به بار آورده‌ایم!»
به نظر هایکه، روش تحقیق در علم اقتصاد، با روش تحقیق علوم طبیعی سخت اشتباه گرفته شده و نتایج خطرناک و مخربی را به بار آورده است. بسیاری از اقتصاددانان می‌کوشند، پدیده‌های اقتصادی را با روش‌های دقیقاً کمی و قطعی مورد

استفاده در علوم طبیعی تبیین نمایند، غافل از آن که چون پدیده‌های اقتصادی با رفتار انسان‌های زیادی سروکار دارد، بسیار پیچیده است و فقط بخشی از آن کمیت‌پذیر است. برای نمونه، نوسانات بازار انعکاس

سی سال پیش از این فریدریش آگوست فون هایکه اقتصاددان و متفکر اتریشی - انگلیسی به هنگام دریافت جایزه نوبل اقتصاد (مشترک با گونار میردال، اقتصاددان سوئدی) در سال ۱۹۷۴، خطابه‌ای تاریخی بیان داشت.

هایکه در این خطابه به تحلیل‌های به شدت کمی بیشتر اقتصاددانان نسبت به عوامل و راه‌حل‌های بیکاری می‌تازد. او معتقد است که بیشتر اقتصاددانان در حل مسئله بیکاری، همبستگی مثبت و ساده‌ای بین سطح اشتغال و تقاضای کل تنظیم نموده و سیاست‌های اشتباهی را به سیاستمداران پیشنهاد کرده‌اند که نتیجه آن تشدید تورم بوده است.

به دیده او همبستگی میان تقاضای کل و اشتغال کل چون تنها رابطه علی است که داده‌های مقداری آن را داریم، یگانه تبیین علی قابل قبول

بنابراین مناسب دیدیم که پیش از ورود به بحث اصلی خود، بخش‌هایی از خطابه مهم هاید را بیاوریم:

«این خرافه که تنها کمیت‌های قابل اندازه‌گیری، مهم هستند با اعمال در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی اشتباه، آثار زیان‌باری بر اقتصاد وارد آورده است که مسائل تورم و بیکاری، جدی‌ترین آنهاست. آنچه احتمالاً، علت واقعی بیکاری گسترده است، از سوی بیشتر اقتصاددانان علم زده، مغفول مانده است، زیرا شیوه عملکرد آن به زبان ارقام تأیید نمی‌شود.»

«قدرت نامحدود علم، غالباً بر این اعتقاد اشتباه استوار بوده که روش علمی متضمن به‌کارگیری روش‌های ساخته و پرداخته و یا تقلید از شکل روش علمی و نه محتوای آن است. گویا برای حل تمام مسائل اجتماعی، تنها به چیزی مانند دستورهای آشپزی نیازمندیم.»

«اگر قرار است انسان در تلاش برای بهبود نظم اجتماعی بیش از آن که مضر باشد، مفید واقع شود باید در مواردی که با پدیده‌های اساساً پیچیده و سازمان‌یافته سروکار دارد، بیاموزد که نمی‌تواند مجهز به دانش کاملی شود که سلطه او را بر رویدادها ممکن سازد، باید برداشتی تکیه کند که قابل حصول است. اما از این دانش، نه برای شکل دادن به نتایجی دلخواه آن‌گونه که صنعتگران، صنایع دستی را شکل می‌دهند، بلکه همچون کار باغبانی باشد که محیط را برای رشد درختان باغ مهیا می‌سازد... این تصور که می‌توانیم همچون طبیعت، جامعه انسانی را مسخر خویش سازیم، بسی خطرناک است.»

آنچه «هاید» در بیش از سی سال پیش بیان داشت که اندیشه اولیه‌اش مربوط به بیش از شصت سال پیش از این بوده است، امروزه در جوامعی که به ندرت به تولید علم اقتصاد اهتمام می‌ورزند و ارتباطات اقتصاددانان و سیاستمداران نیز بسیار کم‌رنگ است و سیاست‌گذاری‌ها نیز معمولاً حاصل شتابزدگی‌های سیاسی است، به مراتب مصداق بیشتری دارد. امروزه الفاظی چون: معماری جامعه، مهندسی سازمان، مهندسی منابع پولی، مهندسی رفتار، معماری اقتصاد و... برای کسانی که در پی حل ضربتی و کامل پدیده‌های اجتماعی و اقتصادی هستند، جاذبه فراوانی یافته‌اند.

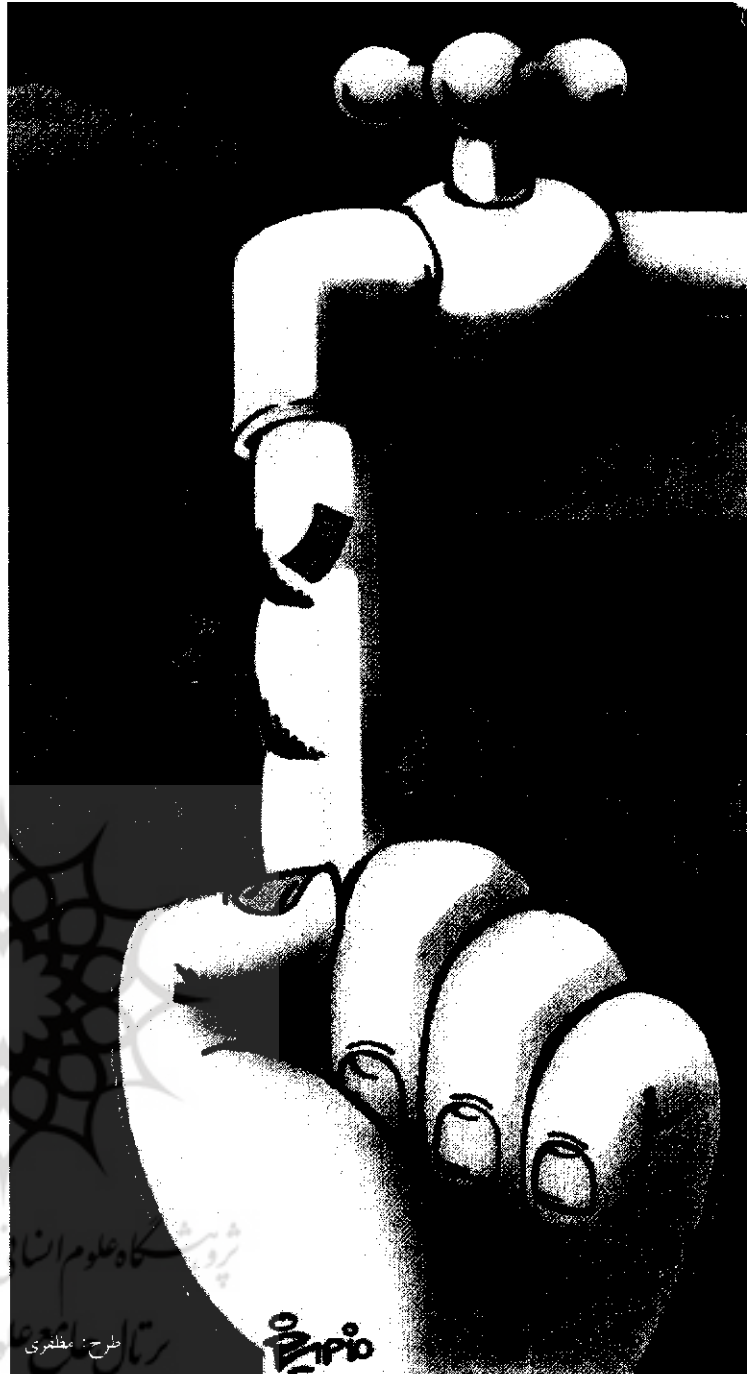
نمونه‌ای از این نگرش به شدت مکانیکی در تحلیل‌ها و چاره‌جویی‌های اقتصادی، سیاست‌هایی است که چندسالی است نسبت به نظام بانکداری کشور رو داشته شده است و هر روز ابعاد آن نیز عمیق‌تر می‌شود.

ما در این مقاله می‌کوشیم، ابعاد نگرش مکانیکی سیاست مربوط به «نرخ سود بانکی» را بشکافیم و پیامدهای فاجعه‌بار آن را طرح کنیم. محتوای طرح منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی به‌طور خیلی خلاصه چنین است:

شناخت مسئله:

قدرت رقابتی تولیدات داخلی نسبت به تولیدات خارجی پایین است. علت مسئله:

سرمایه‌گذاران ایرانی از وام‌های بانکی با نرخ سود دورقمی (در برابر نرخ سود تک‌رقمی وام‌های سرمایه‌گذاران خارجی) استفاده می‌کنند که در نتیجه قیمت تمام‌شده محصولات آنها بالاتر از رقیب در می‌آید. چرا نرخ سود بانکی در ایران دورقمی است؟ این امر دو علت دارد:

رفتار بسیار پیچیده عده بی‌شماری تقاضاکننده و عرضه‌کننده است که نمی‌توان همه جوانب آن را با روش‌های کمی و مقداری اندازه‌گیری گرفت و به نتیجه‌گیری پرداخت.

او معتقد است که باید در علم اقتصاد به جهل خود نسبت به دسته‌ای از واقعیات که کسب اطلاعات دقیق درباره آنها قابل انتظار نیست، اعتراف کنیم. این جهل معلول آن است که در علوم اجتماعی، برخلاف بیشتر رشته‌های علوم طبیعی، الزاماً با ساختارهای اساساً پیچیده سروکار داریم که ویژگی‌های بارز آنها تنها با الگوهای متشکل از تعداد زیادی متغیر، قابل تبیین است.

خطابه هاید که ترجمه آن در فصلنامه اقتصاد سیاسی شماره ۱ سال ۸۵ در ۱۰ صفحه توسط مؤسسه مطالعات دین و اقتصاد منتشر شده است برای تمامی اقتصاددانان و دیگر محققان علوم انسانی، دولتمردان و دست‌اندرکاران اقتصاد کشور بسیار آموزنده و راهگشاست.

طرح: مظفری

- ۱- بهره‌وری بانک‌های کشور پایین و هزینه‌های آنها بالاست.
 - ۲- نرخ تورم در ایران دورقمی است.
- راه حل مسئله:

۱- کاستن از نرخ سودبانکی، که از یکسو موجب کاهش قیمت محصولات داخلی می‌شود و از سوی دیگر بانک‌ها را به کاستن هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری ناگزیر می‌سازد.

۲- کاستن از کسری بودجه که به کاهش نرخ تورم می‌انجامد.

به عبارت دیگر طبق این طرح:

۱- با کاستن از نرخ سود بانکی، محصولات داخلی در مقایسه با محصولات خارجی رقابت‌پذیر خواهند شد.

۲- با کاستن از نرخ سود بانکی و کاستن از نرخ تورم، شاهد بهبود بهره‌وری بانک‌های کشور خواهیم بود.

درواقع سیاست یادشده در نظر داشته است که دو معضل پیچیده اقتصادی (ضعف قدرت رقابتی تولیدکنندگان داخلی) و اجتماعی (پایین بودن بهره‌وری نظام بانکی) را با تغییراتی در متغیرهای اقتصادی (عمدتاً متغیر نرخ سود بانکی) حل نماید. (اصل متن طرح منطقی کردن نرخ سود بانکی* در انتهای مقاله آمده است.)

نارسایی‌های طرح در شناخت مسئله و علل آن

مسئله ضعف توان رقابتی تولیدکنندگان داخلی، مسئله ساده و کم‌اهمیتی نیست و نمی‌توان آن را صرفاً با استناد به گفته‌های جسته و گریخته برخی تولیدکنندگان، سرمایه‌گذاران و دیگران باز شناخت.

در کشور ما، پیش از ارائه طرح منطقی کردن نرخ سودبانکی، چندین تحقیق روشمند توسط چند بانک تجاری و تخصصی انجام شده که نتایج آنها نه تنها رابطه تک عاملی بین نرخ سود تسهیلات و بالا بودن هزینه‌های سرمایه‌گذاری داخلی را تأیید نمی‌کنند، بلکه حتی توجه به نرخ سود تسهیلات به عنوان مهم‌ترین عامل مسئله را نیز رد می‌کنند.

در «بانک کشاورزی در سال ۷۹»، یک طرح نظرسنجی از ۲۷۴۳ مشتری بانک (تسهیلات‌گیرنده و سپرده‌گذار) در تهران و ۱۱ استان کشور انجام شد. نتایج این نظرسنجی، عوامل مؤثر در رضایت مشتریان بانکی را به ترتیب اولویت به شرح زیر می‌داند:

- ۱- رفتار کارکنان شعب با مشتریان
- ۲- جوابگویی به پرسش‌های مشتریان
- ۳- سود تسهیلات
- ۴- سرعت انجام کار

نظرسنجی دیگری که در «بانک رفاه در سال ۸۱» در سطح ۳۷۵ مشتری بانک با ۷ شاخص به اجرا در آمد، الویت‌های مشتریان را به شرح زیر عرضه داشته است:

- ۱- ارائه خدمات بانک در مکان مناسب
- ۲- شیوه رفتار و خدمات کارکنان
- ۳- مدیریت فرایند امور

۴- امکانات فیزیکی بانک

۵- قیمت خدمات بانکی (نرخ سود)

۶ و ۷- دیگر شاخص‌ها

در طرح نظرسنجی «بانک صنعت و معدن در سال ۱۳۸۲»، ۸۰ متقاضی و مشتری تسهیلات بانک در هشت استان کشور، عمدتاً از کندی فرایند امور گله داشته‌اند تا از نرخ سود تسهیلات.

در واقع برای متقاضیان تسهیلات بانکی، آنچه فراتر از نرخ سود تسهیلات قرارداد، فرایند و کیفیت و شیوه ارائه خدمات است، زیرا کندی و تعلل در ارائه خدمات، همگی خود را در طولانی شدن پرداخت وام متقاضی و افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری نشان می‌دهد.

نکته شایان توجه آن‌که، تحقیقات یادشده نه به قصد شناخت عوامل مؤثر در سرمایه‌گذاری، که با هدف میزان تأثیر عوامل مؤثر بر رضایت مندی مشتریان بانکی انجام شده است؛ چنانچه قصد اول مورد نظر می‌بود، طبق تجارب و شواهد موجود، سرمایه‌گذاران ایرانی از عوامل دیگری خارج از نظام بانکی نام می‌بردند.

در تحقیقات انجام شده توسط چندین مؤسسه و نهاد بین‌المللی در زمینه وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای جهان از جمله ایران، شاخص‌های متعددی به کار گرفته شده است.

«بانک جهانی» هر سال وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی (محیط کسب و کار) در کشورهای عضو را بر اساس ده شاخص محاسبه و رتبه‌بندی می‌کند. ده شاخص تعیین‌کننده وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت بنگاه‌های اقتصادی به شرح زیر است:

- ۱- شاخص سهولت ثبت شرکت
- ۲- اخذ مجوزها برای احداث یا تهیه محل بنگاه
- ۳- سهولت استخدام و شیوه استفاده از نیروی کار
- ۴- وضعیت ثبت املاک شرکت
- ۵- اخذ اعتبارات
- ۶- میزان حمایت از سرمایه‌گذاران
- ۷- وضعیت پرداخت مالیات
- ۸- سهولت تجارت خارجی

۹- وضعیت ضمانت اجرای قراردادها

۱۰- وضعیت انحلال و تصفیه شرکت

هر کدام از این شاخص‌ها نیز از سه

شاخص فرعی دیگر تشکیل شده است.

همان‌طور که دیده می‌شود، عامل

تسهیلات و اعتبارات یکی از چند ده

عامل تشکیل‌دهنده وضعیت

سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی

به شمار می‌آید.

در واقع می‌توان گفت در

سرمایه‌گذاری، پارامترهای متعددی

دخیل هستند که برخی آشکارند و در

محاسبات هزینه سرمایه‌گذاری منظور

در علوم اجتماعی، برخلاف بیشتر

رشته‌های علوم طبیعی، الزاماً با

ساختارهای اساساً پیچیده سروکار

داریم که ویژگی‌های بارز آنها تنها با

الگوهایی متشکل از تعداد زیادی

متغیر، قابل تبیین است

گویا برای حل تمام مسائل اجتماعی،

تنها به چیزی مانند دستورهای آشپزی

نیازمندیم

می‌شوند، ولی برخی پارامترها مانند وضعیت حقوق مالکیت، وضعیت قراردادهای ناظر بر سرمایه‌گذاری و به‌طور کلی بسیاری از مخاطرات که برای سرمایه‌گذار به نحو ملموسی آشکار نیست - بویژه در شرایط دخالت گسترده دولت در فعالیت‌های اقتصادی، بی‌ثباتی اوضاع اقتصادی و نوسانات مکرر قوانین و مقررات و شیوع فساد اداری - معمولاً در هزینه‌های سرمایه‌گذاری به حساب نمی‌آیند، ولی آثاری بسیار منفی بر مدت زمان و هزینه‌های سرمایه‌گذاری می‌گذارند. بر اساس شاخص‌های دهگانه یادشده، رتبه ایران از نظر وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی و (محیط کسب و کار) در سال ۲۰۰۶ (۸۶-۱۳۸۵) به شرح جدول شماره ۱ بوده است:

جدول شماره ۱

رتبه‌بندی وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی (کسب و کار) کشورهای جهان در سال ۲۰۰۶

کشور	انجام کسب و کار	رتبه سهولت	شروع کار	ثبت شرکت و	گوناگون	اخذ مجوزهای	کارگران	استخدام	تولید	ثبت اداری	اخذ اعتبارات
اقتصادهای با وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی آسان‌تر											
سنگاپور	۱	۱۱	۸	۳	۱۲	۷					
نیوزیلند	۲	۳	۱۸	۱۰	۱	۳					
امریکا	۳	۳	۲۲	۱	۱۰	۷					
کانادا	۴	۴	۳۲	۱۳	۲۲	۷					
هونگ کنگ، چین	۵	۵	۶۴	۱۶	۶۰	۲					
انگلیس	۶	۹	۴۶	۱۷	۱۹	۱					
دانمارک	۷	۷	۱۴	۶	۳۶	۱۳					
استرالیا	۸	۸	۲۹	۹	۲۷	۳					
نروژ	۹	۲۱	۱۴	۱۰۹	۶	۳۳					
ایرلند	۱۰	۶	۲۰	۸۳	۸۰	۷					
ژاپن	۱۱	۱۸	۲	۳۶	۳۹	۱۳					
ایسلند	۱۲	۱۶	۳۰	۴۲	۸	۱۳					
سوئد	۱۳	۲۰	۱۷	۹۴	۷	۳۳					
فنلاند	۱۴	۱۸	۳۵	۱۱۱	۱۵	۲۱					
سوئیس	۱۵	۲۷	۳۸	۲۴	۱۱	۲۱					
لتونی	۱۶	۴۸	۲۳	۱۱۹	۳	۳۳					
استونی	۱۷	۵۱	۱۳	۱۵۱	۲۳	۴۸					
تایلند	۱۸	۲۸	۳	۴۶	۱۸	۳۳					
پرتوریکو	۱۹	۸	۹۱	۳۳	۴۶	۲۱					
بلژیک	۲۰	۳۷	۴۸	۲۳	۱۵۸	۴۸					
آلمان	۲۱	۶۶	۲۱	۱۲۹	۴۲	۳					
هلند	۲۲	۳۸	۸۰	۸۶	۲۰	۱۳					
کره جنوبی	۲۳	۱۱۶	۲۸	۱۱۰	۶۷	۲۱					
لتویا	۲۴	۲۵	۶۵	۱۲۳	۸۲	۱۳					
مالزی	۲۵	۷۱	۱۳۷	۳۸	۶۶	۳					
اسرائیل	۲۶	۱۵	۱۰۱	۸۲	۱۵۰	۷					
سن لوئیس	۲۷	۴۳	۱۰	۲۹	۵۱	۱۰۱					
شیلی	۲۸	۳۲	۴۰	۵۸	۳۰	۳۳					

آفریقای جنوبی	۲۹	۵۷	۴۵	۸۷	۶۹	۳۳					
اتریش	۳۰	۷۴	۵۰	۱۰۳	۲۸	۲۱					
فیجی	۳۱	۵۵	۲۷	۲۸	۷۱	۲۱					
موریس	۳۲	۳۰	۴۹	۶۴	۱۵۶	۸۳					
آنتیگوا و باربودا	۳۳	۲۲	۱۵	۴۰	۷۱	۱۰۱					
ارمنستان	۳۴	۴۶	۳۶	۴۱	۲	۶۵					
فرانسه	۳۵	۱۲	۲۶	۱۳۴	۱۶۰	۴۸					
اسلواکی	۳۶	۶۳	۴۷	۷۲	۵	۱۳					
گرجستان	۳۷	۳۶	۴۲	۶	۱۶	۴۸					
عربستان سعودی	۳۸	۱۵۶	۴۴	۲۱	۴	۶۵					
اسپانیا	۳۹	۱۰۲	۵۳	۱۶۱	۳۳	۲۱					
پرتغال	۴۰	۳۳	۱۱۵	۱۵۵	۹۸	۶۵					
ساموا	۴۱	۹۱	۵۱	۱۱	۶۰	۸۳					
نامیبیا	۴۲	۸۶	۱۹	۴۴	۱۲۷	۳۳					
مکزیک	۴۳	۶۱	۳۰	۱۰۸	۷۹	۶۵					
سن وسان و گرنادینز	۴۴	۲۹	۱	۴۸	۱۰۱	۸۳					
مغولستان	۴۵	۵۵	۳۴	۶۱	۱۷	۶۵					
کویت	۴۶	۱۰۴	۱۰۹	۲۰	۶۹	۸۳					
تایوان، چین	۴۷	۹۴	۱۴۸	۱۵۴	۲۴	۴۸					
بوتسوانا	۴۸	۹۳	۱۳۶	۶۲	۳۴	۱۳					
رومانی	۴۹	۷	۱۱۶	۱۰۱	۱۱۴	۴۸					
جامائیکا	۵۰	۱۰	۹۳	۲۶	۱۰۷	۱۰۱					
تونگا	۵۱	۲۳	۳۷	۴	۱۰۸	۱۱۷					
جمهوری چک	۵۲	۷۴	۱۱۰	۴۵	۵۸	۲۱					
مالدیو	۵۳	۳۱	۹	۵	۱۷۲	۱۴۳					
بلغارستان	۵۴	۸۵	۱۴۰	۱۰۰	۶۵	۳۳					
عمان	۵۵	۸۱	۱۲۷	۵۱	۱۴	۱۴۳					
بلیتز	۵۶	۱۰۳	۴	۱۴	۱۱۷	۸۳					
گینه نو	۵۷	۶۹	۱۰۲	۱۹	۶۴	۱۰۱					
وانواتو	۵۸	۶۵	۳۳	۹۶	۹۱	۱۱۷					
ترینیداد و توباگو	۵۹	۳۵	۸۱	۲۷	۱۵۴	۴۸					
اقتصادهای با وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی متدل											
کریباتی	۶۰	۷۲	۷۶	۱۸	۶۲	۱۰۱					
اسلوانی	۶۱	۹۸	۶۳	۱۴۶	۹۷	۴۸					
پالائو	۶۲	۴۵	۴۲	۷	۱۳	۱۱۷					
قزاقستان	۶۳	۴۰	۱۱۹	۲۲	۷۶	۴۸					
اروگوئه	۶۴	۱۳۴	۵۶	۵۸	۱۳۸	۳۳					
برو	۶۵	۹۲	۱۲۱	۱۵۸	۳۲	۳۳					
مجارستان	۶۶	۸۷	۱۴۳	۹۰	۱۰۳	۲۱					
نیکاراگوئه	۶۷	۶۲	۸۲	۳۲	۱۲۷	۴۸					
صربستان	۶۸	۶۸	۶۰	۷۳	۱۱۰	۳۳					
جزایر سلیمان	۶۹	۷۶	۴۰	۵۳	۱۵۹	۱۴۳					
مونتنگرو	۷۰	۸۳	۱۵۴	۷۶	۱۰۶	۸۳					
السالوادور	۷۱	۷۱	۱۲۳	۹۰	۴۹	۳۳					
دمینیکن	۷۲	۷۲	۲۴	۵۱	۷۸	۱۰۱					
گرانادا	۷۳	۵۰	۱۲	۳۴	۱۴۵	۸۳					
پاکستان	۷۴	۷۴	۵۴	۸۹	۱۲۶	۶۵					
لهستان	۷۵	۱۱۴	۱۴۶	۴۹	۸۶	۶۵					
سوازیلند	۷۶	۱۱۲	۱۶	۴۷	۱۴۰	۲۱					
امارات متحد عربی	۷۷	۱۵۵	۷۹	۵۷	۸	۱۱۷					
اردن	۷۸	۱۳۳	۷۰	۳۰	۱۱۰	۸۳					

۱۱۷	۹۶	۳۱	۸۴	۱۴۸	۱۲۹	روسیه سفید
۱۱۷	۸۸	۸۹	۸۷	۱۴۲	۱۳۰	سوریه
۶۵	۱۱۵	۱۷۴	۵۷	۱۴۹	۱۳۱	بولیوی
۱۰۱	۱۴۹	۱۵۹	۵۴	۱۴۲	۱۳۲	گابن
۱۴۳	۴۰	۵۲	۸۵	۱۶۶	۱۳۳	تاجیکستان
۶۵	۱۱۰	۱۱۲	۱۵۵	۸۸	۱۳۴	هندوستان
۸۳	۱۲۰	۱۴۰	۱۳۱	۱۶۱	۱۳۵	اندونزی
۱۵۹	۵۲	۶۰	۷۴	۷۸	۱۳۶	گویان
۱۱۷	۸۵	۱۲۱	۱۳۳	۱۲۶	۱۳۷	بنین
۱۵۹	۴۱	۱۱۶	۱۴۵	۷۹	۱۳۸	بوتان
۱۱۷	۱۳۵	۳۷	۶۰	۱۶۷	۱۳۹	هائیتی
۸۳	۱۰۵	۱۵۷	۱۰۳	۱۵۳	۱۴۰	موزامبیک
۱۴۳	۱۰۱	۱۳۳	۱۵۸	۱۵۴	۱۴۱	کته دولوار
۱۱۷	۱۵۷	۱۴۳	۱۷۲	۱۲۷	۱۴۲	ناتالیا
۱۷۴	۱۰۰	۱۲۴	۱۵۹	۱۵۹	۱۴۳	کامبوج
۱۵۹	۸۳	۱۴۹	۶۸	۱۳۶	۱۴۴	کوموروس
۱۴۳	۳۷	۱۱۴	۹۷	۱۵۰	۱۴۵	عراق
۱۴۳	۱۵۱	۱۵۲	۶۶	۱۵۰	۱۴۶	سنگال
۱۵۹	۱۶۵	۶۷	۱۳۸	۷۰	۱۴۷	ازبکستان
۱۰۱	۵۵	۱۴۲	۱۰۵	۱۶۴	۱۴۸	موریتانی
۱۵۹	۱۶۲	۱۳۶	۱۵۲	۱۱۰	۱۴۹	ماداگاسکار
۱۴۳	۵۷	۱۷۲	۹۶	۱۶۲	۱۵۰	گینه استوایی
۱۴۳	۱۵۵	۱۴۵	۱۳۲	۱۶۹	۱۵۱	توگو
۱۱۷	۱۳۱	۱۳۵	۱۵۱	۱۵۲	۱۵۲	کامرون
۱۰۱	۸۰	۱۲۲	۱۷۱	۱۳۷	۱۵۳	زیمبابوه
۱۴۳	۲۹	۱۶۴	۹۲	۸۲	۱۵۴	سودان
۱۴۳	۹۳	۱۳۱	۱۲۲	۱۶۳	۱۵۵	مالی
۸۳	۱۶۱	۱۶۷	۱۴۶	۱۷۰	۱۵۶	آنگولا
۱۱۷	۱۴۷	۸۵	۱۶۶	۱۶۵	۱۵۷	گینه
۱۵۹	۱۳۴	۱۰۶	۱۳۳	۵۸	۱۵۸	رواندا
۱۷۳	۱۴۸	۷۱	۱۳۰	۷۳	۱۵۹	لائوس
۱۴۳	۱۰۳	۱۶۸	۱۲۶	۱۴۷	۱۶۰	نیجر
۱۱۷	۱۳۷	۱۲۵	۱۰۶	۱۵۷	۱۶۱	جیبوتی
۱۷۴	۱۶۹	۷۴		۱۷	۱۶۲	افغانستان
۱۱۷	۱۶۴	۱۵۳	۱۶۸	۱۳۱	۱۶۳	بورکینافاسو
۱۴۳	۷۵	۱۶۵	۹۸	۱۲۹	۱۶۴	ونزوئلا

World Bank: www.doingbusiness.org/EconomyRankings

طبق اندازه‌گیری‌های بانک جهانی، کشورهای دارای رتبه ۱ تا ۵۹ (از سنگاپور تا ترینیداد و توباگو) دارای شرایط کسب و کار آسان‌تر، کشورهای دارای رتبه‌های ۶۰ تا ۱۱۷ (کریباتی تا جمهوری دومینیک) دارای شرایط کسب و کار معتدل و از رتبه‌های ۱۱۸ به پایین (گواتمالا، ایران تا بورکینافاسو و ونزوئلا) دارای وضعیت کسب و کار دشوار هستند. همان‌طور که از جدول بر می‌آید ایران تقریباً نصف رتبه کشور عمان (۵۵) را داراست و کشورهایی چون قزاقستان (۶۳)، پاکستان (۷۴)، تونس (۸۰) دارای شرایطی به مراتب بهتر از ایران و کشورهای غنا (۹۴)، اتیوپی (۹۷)، نپال (۱۰۰)، ویتنام (۱۰۴) و اوگاندا (۱۰۷)، نیجریه (۱۰۸)، مراکش (۱۱۵) در مرتبه‌هایی بالاتر از ایران قرار دارند. لازم به ذکر است که رتبه ایران در سال ۲۰۰۵ (۸۵-۱۳۸۴) ۱۱۶ بوده است که با سه رتبه به ۱۱۹ در سال ۲۰۰۶ (۸۶-۸۵) تنزل کرده است.

۸۳	۵۶	۷۷	۶۰	۹۰	۷۹	کلمبیا
۱۰۱	۷۱	۹۲	۱۱۰	۵۹	۸۰	تونس
۱۳	۶۳	۱۳۹	۷۲	۲۶	۸۱	پاناما
۶۵	۵۳	۱۰۱	۱۰۴	۵۲	۸۲	ایتالیا
۳۳	۱۱۵	۶۸	۲۴	۱۱۱	۸۳	کنیا
۱۵۹	۵۰	۸۴	۶۹	۴۲	۸۴	میشل
۱۱۷	۱۳۶	۳۵	۷	۱۰۵	۸۵	سن کیتس و نویس
۴۸	۹۵	۴۳	۹۹	۱۱۶	۸۶	لبنان
۱۱۷	۱۷۲	۱	۵	۱۳	۸۷	جزایر مارشال
۴۸	۱۶۷	۷۵	۶۷	۶۸	۸۸	بنگلادش
۱۰۱	۱۲۵	۹۸	۷۱	۴۴	۸۹	سرلانکا
۶۵	۳۱	۶۳	۱۴۳	۴۱	۹۰	قزاقستان
۶۵	۵۴	۱۴۶	۱۴۸	۵۳	۹۱	ترکیه
۴۸	۸۷	۱۱۷	۸۶	۷۶	۹۲	مقدونیه
۱۰۱	۲۱	۷۸	۱۵۳	۱۲۸	۹۳	چین
۱۱۷	۱۱۳	۱۲۰	۸۳	۱۴۵	۹۴	غنا
۷	۱۳۹	۹۵	۱۶۰	۱۴۱	۹۵	بوسنی و هرزگوین
۱۵۹	۴۴	۸۷	۱۶۳	۳۳	۹۶	روسیه
۸۳	۱۴۶	۷۹	۵۹	۹۵	۹۷	اتیوپی
۱۱۷	۴۳	۵۳	۳۹	۱۷۱	۹۸	یمن
۲۱	۵۹	۶۶	۱۶۲	۹۶	۹۹	آذربایجان
۱۰۱	۲۵	۱۵۰	۱۲۷	۴۹	۱۰۰	نپال
۴۸	۷۴	۱۳۸	۱۲۵	۱۰۶	۱۰۱	آرژانتین
۸۳	۱۱۹	۸۰	۱۲۳	۶۷	۱۰۲	زامبیا
۱۰۱	۴۷	۱۲۸	۱۱۹	۸۴	۱۰۳	مولداوی
۸۳	۳۴	۱۰۴	۲۵	۹۷	۱۰۴	ویتنام
۳۳	۳۷	۶۵	۵۷	۹۹	۱۰۵	کاستاریکا
۱۰۱	۱۷۲	۱۲	۱۱	۳۹	۱۰۶	مکزیک
۱۵۹	۱۶۶	۸	۱۱۰	۱۰۷	۱۰۷	اوگاندا
۸۳	۱۷۰	۵۶	۱۲۹	۱۱۸	۱۰۸	نیجریه
۸۳	۹۴	۱۶۶	۵۵	۱۴۰	۱۰۹	یونان
۶۵	۹۰	۶۸	۱۱۷	۸۹	۱۱۰	مالاوی
۲۱	۸۹	۸۱	۸۸	۱۳۸	۱۱۱	هندوراس
۴۸	۴۸	۱۶۹	۱۲۴	۱۲۵	۱۱۲	پاراگوئه
۱۴۳	۱۳۰	۲۵	۷۳	۱۲۴	۱۱۳	گامبیا
۱۱۷	۱۲۹	۹۱	۷۵	۱۱۳	۱۱۴	لسه تو
۱۴۳	۴۵	۱۵۶	۱۳۳	۴۷	۱۱۵	مراکش
۱۱۷	۱۵۲	۹۳	۱۱۷	۱۲۰	۱۱۶	الجزایر
۳۳	۱۲۶	۱۲۷	۷۷	۱۱۹	۱۱۷	جمهوری دومینیک

اقتصادهای با وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی دشوار

۴۸	۲۶	۱۰۵	۱۶۵	۱۳۰	۱۱۸	گواتمالا
۶۵	۱۴۳	۴۱	۱۶۷	۶۴	۱۱۹	ایران
۴۸	۷۶	۱۱۳	۱۶۱	۱۲۱	۱۲۰	آلبانی
۸۳	۱۲۴	۹۹	۱۳۹	۱۱۵	۱۲۱	برزیل
۱۱۷	۱۲۰	۳۹	۱۰۰	۱۵۸	۱۲۲	سورینام
۶۵	۸۴	۱۶۱	۶۰	۱۳۹	۱۲۳	اکوادور
۱۱۷	۱۰۹	۱۳۰	۱۷۰	۱۰۰	۱۲۴	کرواسی
۶۵	۱۲۲	۱۳۷	۹۳	۱۴۴	۱۲۵	کیپ ورد
۱۰۱	۹۸	۱۱۸	۱۱۳	۱۰۸	۱۲۶	فیلیپین
۶۵	۱۱۸	۹۷	۱۰۸	۱۷۳	۱۲۷	ساحل غربی و غزه
۶۵	۱۳۳	۱۰۷	۱۰۷	۱۰۱	۱۲۸	آکراین

در جدول شماره ۲ رتبه وضعیت کسب و کار در ایران در میان ۱۷ کشور منطقه خاورمیانه و آفریقای شمالی نشان داده شده است.

جدول شماره ۲

رتبه‌بندی وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

نام کشور	انجام کسب و کار	رتبه سهولت	و شروع کار	بیت شرکت	گوناگون	اخذ مجوزهای	کارگران	استخدام	شرکت	بیت املاک	اخذ اعتبارات
اسرائیل	۱	۱	۱	۱	۸	۸	۸	۸	۱۶	۱	۱
عربستان سعودی	۲	۲	۱۴	۱۴	۲	۲	۲	۲	۱	۳	۳
کویت	۳	۳	۶	۶	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۷	۶	۶
عمان	۴	۴	۵	۵	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۳	۱۴	۱۴
امارات متحده عربی	۵	۵	۱۳	۱۳	۴	۴	۴	۴	۲	۹	۹
اردن	۶	۶	۱۰	۱۰	۳	۳	۳	۳	۱۱	۶	۶
تونس	۷	۷	۳	۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۸	۸	۸
لبنان	۸	۸	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۱۰	۲	۲
یمن	۹	۹	۱۶	۱۶	۱	۱	۱	۱	۵	۹	۹
مراکش	۱۰	۱۰	۲	۲	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۶	۱۴	۱۴
الجزایر	۱۱	۱۱	۸	۸	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۷	۹	۹
ایران	۱۲	۱۲	۴	۴	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۵	۳	۳
ساحل غربی و غزه	۱۳	۱۳	۱۷	۱۷	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۲	۳	۳
سوریه	۱۴	۱۴	۱۱	۱۱	۵	۵	۵	۵	۹	۹	۹
عراق	۱۵	۱۵	۱۲	۱۲	۶	۶	۶	۶	۴	۱۴	۱۴
جیبوتی	۱۶	۱۶	۱۵	۱۵	۹	۹	۹	۹	۱۳	۹	۹
مصر	۱۷	۱۷	۹	۹	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۴	۷	۷

World Bank: www.doingbusiness.org/EconomyRankings

با نگاهی به ارقام جدول، جایگاه نامطلوب کشورمان در منطقه آشکار می‌شود.

شاخص‌سازی‌های دهگانه بانک جهانی می‌تواند امکان مقایسه را برکنار از پیشداوری‌ها و ذهنیت‌های پیشین به‌دست دهد. جایگاه مادر منطقه از کشورهای عمان، یمن و مراکش پایین‌تر است. رتبه‌های نازل ایران در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای، ما را ناخواسته به این پرسش می‌کشاند که با چنین وضعیتی و باروندکلی کاهش‌یابنده رتبه ایران چگونه می‌توانیم در ۱۸ سال آینده (۱۴۰۴)، رتبه اول توسعه را در منطقه کسب نماییم؟

آیا فکر نمی‌کنیم که اعمال محدودیت‌های شدید از نوع کاستن از نرخ سود تسهیلات به مقدار زیاد و در یک مدت نسبتاً کوتاه خود عاملی در

تشدید وخامت وضعیت سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی (محیط کسب و کار) در ایران می‌شود؟

شاید به گفته واضعان این سیاست‌ها، برخی تشکل‌های اقتصادی، صنعتی و غیره از کاستن شدید نرخ سود بانکی ابراز رضایت کرده‌اند، ولی آیا آنان از اعمال فشارهای دولت، آن هم در دوره‌ای نسبتاً کوتاه مدت، این ترس را به خود راه نمی‌دهند که گستره این اعمال فشارها می‌تواند فراتر رود و عرصه عمومی فعالیت‌های اقتصادی را تنگ‌تر کند؟

واحد اطلاعات اقتصادی (EIU) وابسته به مجله اکونومیست انگلستان نیز از جمله مؤسسات معتبر است که هر ساله، وضعیت کسب و کار در کشورهای جهان را بر اساس شاخص‌های متعدد زیر رتبه‌بندی می‌کند:

۱- وضعیت سیاسی ۲- ثبات سیاسی ۳- کارایی سیاسی ۴- وضعیت اقتصاد کلان ۵- فرصت‌های بازار ۶- سیاست در قبال رقابت و بخش خصوصی ۷- تجارت خارجی و کنترل نرخ ارز ۸- مالیات ۹- تأمین ۱۰- بازار ۱۱- زیرساخت‌های فیزیکی.

شاخص‌های EIU نیز دوباره گویای آن است که در انجام سرمایه‌گذاری در کشورها، عوامل متعددی دخالت دارند که نرخ سود بانکی (مستتر در شاخص شماره ۱۰- تأمین مالی) یکی از عوامل به‌شمار می‌آید.

بنیاد هرتیج و نشریه وال استریت نیز هر ساله، شاخص آزادی اقتصادی حدود ۱۶۱ کشور جهان را محاسبه و منتشر می‌کند.

در رتبه‌بندی آزادی اقتصادی کشورها، ده شاخص زیر بررسی می‌شود:

۱- سیاست تجاری ۲- بار مالی دخالت حکومت ۳- سیاست پولی ۴- سرمایه‌گذاری خارجی ۵- بانکداری و تأمین مالی ۶- دستمزدها و قیمت‌ها ۷- حقوق مالکیت ۸- مقررات کسب و کار ۹- بازارهای سیاه. همان‌گونه می‌بینیم، در میان شاخص‌های به‌کار رفته، نرخ سود بانکی یکی از شاخص‌های فرعی منظور شده است. در هر حال طبق رتبه‌های اعلام شده توسط مؤسسات و نهادهای مختلف بین‌المللی، ایران از نظر فضای سرمایه‌گذاری و کسب و کار با توجه به شاخص‌های متعدد، وضعیت نامطلوبی دارد و رتبه سال آن نسبت به سال ۲۰۰۵ تنزل یافته است.

نارسایی‌های طرح در راه حل‌های پیشنهادی:

هزینه‌های مربوط به حفاظت از حقوق مالکیت، کسب اطلاعات، حفاظت از قراردادهای سرمایه‌گذاری و کسب و کار و هزینه‌های مشابه که با عنوان «هزینه‌های مبادلاتی» معروف‌اند، برخلاف هزینه‌هایی مانند هزینه‌های عوامل تولید و از جمله نرخ سود تسهیلات (هزینه سرمایه)، مستقیماً در هزینه‌های تولید وارد نمی‌شوند، ولی غیرمستقیم و ناپیدا، تأثیرات فزاینده‌ای در این هزینه‌ها دارند.

از این گذشته، دخالت هر چه بیشتر دولت در فعالیت‌های اقتصادی، موجب افزایش فرایندها و مراحل اداری و اجرایی سرمایه‌گذاری می‌شود که متضمن افزایش طول زمان و در نهایت افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری است.

علاوه بر این کاهش شدید نرخ سود تسهیلات بانکی، بر تعداد متقاضیان تسهیلات بانکی می‌افزاید که این امر با توجه به عدم انعطاف لازم دستگاه اداری و کارشناسی شبکه بانکی موجود، نوبت‌های

جهان بوده است که نسبت به سال ۲۰۰۵ (۸۴-۱۳۸۳)، ۹ درجه تنزل داشته است. به عبارت دیگر، وضعیت فساد در ایران در سال ۲۰۰۶ نسبت به سال پیش از آن، وخیم تر شده است.^(۱)

طبق تجارب نگارنده، تسهیلات تکلیفی یا تسهیلات یارانه‌ای (که نرخ سودهای به شدت کاهش یافته کنونی را می‌توان تا حدی با آنها قیاس کرد)، یکی از عوامل عمده تشدید فساد بانکی در گذشته بوده است. بنابراین می‌توان انتظار داشت که کاستن از نرخ سود بانکی طبق این سیاست، نقض غرض شده و به جای افزایش بهره‌وری بانکی (مورد انتظار واضعان طرح منطقی کردن نرخ سود بانکی)، با تشدید فساد بانکی، به کاهش هر چه بیشتر بهره‌وری بانک‌ها انجامیده باشد و بینجامد.

درواقع یکی از پارادوکس‌های طرح که با فرامین دولتی، ابعاد به مراتب وسیع‌تری یافته است، همین انتظار افزایش بهره‌وری بانک‌ها در اثر کاستن شدید از نرخ سود بانکی است.

بهره‌وری اساساً مقوله‌ای انسانی است که با موقعیت رقابتی مؤسسات رابطه مستقیم و تنگاتنگی دارد. هر چه تعداد بانک‌ها بویژه بانک‌های غیردولتی و خصوصی بیشتر و هرچه دخالت‌های دولت بویژه در تعیین نرخ‌های بهره کمتر باشد، فضای رقابتی بین بانک‌ها برای ارائه خدمات بهتر به منظور افزایش جذب مشتریان، افزون‌تر و گسترده‌تر خواهد شد. در حالت طبیعی و رقابت، به‌راستی کدام بانک را می‌توان سراغ داشت که برای جذب متقاضیان تسهیلات، به افزایش

متقاضیان را طولانی‌تر می‌کند. البته باید در نظر داشت که یکی از تبعات محتوم عرضه منابع مالی ارزان‌تر نسبت به نرخ سود بازار آزاد و نرخ تورم (همان‌طور که در تسهیلات تکلیفی بانک‌ها به کرات شاهد بوده‌ایم) افزایش فساد مالی و اداری در بانک‌هاست. این فساد بیش از هر چیز در سه مورد عمده ذیل دیده شده است:

- ۱- دریافت وام توسط برخی متقاضیان و هزینه‌کردن آن به جز در طرح ارائه شده (مثلاً دریافت تسهیلات تولیدی و صرف آن در مواردی مانند: امور تجاری، خرید ساختمان، خرید کالاها و یا موارد سودآورتر).
- ۲- دریافت تسهیلات برای طرح‌های غیرموجه (طرح‌هایی که از نظر اقتصادی یا فنی توجیه نیستند).
- ۳- دریافت تسهیلات در خارج از نوبت مقرر.

در هر حال، این فرایندهای معیوب، به تشدید فساد و از بین رفتن منابع مالی بانک‌ها انجامیده است. طبق گفته رئیس کل بانک مرکزی حدود ۹۷٪ منابع بانک‌ها، پول مردم و فقط ۳٪ منابع آن متعلق به بانک‌ها و سهامداران آنها بوده است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کاستن از سود بانکی با چنین شرایط و ساز و کارهایی، موجب زیان سپرده‌گذاران شده و می‌شود.

گفتنی است که سازمان بین‌المللی شفافیت نیز از جمله نهادهای بین‌المللی است که هر ساله رتبه فساد را در ۱۶۳ کشور جهان محاسبه و منتشر می‌کند. طبق رتبه‌بندی این نهاد در سال ۲۰۰۶ (۸۵-۱۳۸۴) رتبه ایران ۱۱۰۲ از ۱۶۳ کشور

این تصور که می‌توانیم همچون طبیعت، جامعه انسانی را مستخر خویش سازیم، بسی خطرناک است.

امروزه الفاظی چون: معماری جامعه، مهندسی سازمان، مهندسی منابع پولی، مهندسی رفتار، معماری اقتصاد و... برای کسانی که در پی حل ضربتی و کامل پدیده‌های اجتماعی و اقتصادی هستند، جاذبه فراوانی یافته‌اند

نرخ سود تسهیلات بالاتر و برای جذب سپرده‌گذاران بیشتر به کاهش نرخ سود سپرده‌ها روی آورد؟

البته بی‌تردید به منظور تنظیم روابط صحیح در بازار و در فعالیت مؤسسات اقتصادی، ساز و کارهای کنترلی و نظارتی بیرونی از سوی نهادهای دولتی و خصوصی و ساز و کارهای کنترلی نظارتی درونی از طریق برقراری یک روش مناسب حکمرانی الزامی است. تجربه بهبود تدریجی بهره‌وری بانک‌های کشور در دوره پیش از انقلاب و تجربه نسبتاً موفق ورود مؤسسات مالی و بانک‌های خصوصی در دوره بعد از انقلاب در این زمینه، همه حاکی است که ارتقای بهره‌وری بانک‌ها، با بهبود وضعیت رقابت بین بانک‌ها میسر است و اعمال سیاست‌ها و مقررات ضربتی از سوی دولت، جز به وخامت وضعیت بهره‌وری بانک‌ها و نقض غرض نخواهد انجامید.

نگاه به شاخص‌های ملی و بین‌المللی از یک‌سو و توجه به اظهارات بسیاری از دست‌اندرکاران اقتصادی و سیاست‌گذاری، حاکی از افت بعضاً شدید رتبه‌های فضای سرمایه‌گذاری و کسب و کار افزایش رتبه فساد و همچنین نگرانی‌های عمیق نسبت به وخیم‌تر شدن وضعیت کلان اقتصاد ایران است که بانکداری کشور یکی از اجزای آن است.

جا دارد که حداقل با توجه به واقعیات گذشته و به‌خصوص پدیده‌های بسیار ملموس کنونی، دریافته باشیم که اقتصاد، آردگاه تعاملات بازارهای مکانیکی نیست، بلکه بیش از هر چیز، عرصه کنش‌های متقابل و پیچیده انسان‌هاست که شناخت آن به روش‌هایی غیر از روش‌های قطعیت‌گرایی علوم طبیعی نیازمند است.

در پایان به جاست که بند آخر خطابه فون‌هایک در ۱۹۷۴ را نقل کنیم: «شناخت مرزهای تسخیرناپذیر دانش بشری به دانشجوی علوم اجتماعی، باید درس فروتنی بیاموزد تا او را همکار کسانی نسازد که با تلاش‌های مخرب خود، سعی در به‌انقیاد درآوردن جامعه بشری دارند؛ این تلاش‌ها نه تنها وی را بر هم‌وعانش ستمگر خواهد ساخت، بلکه می‌تواند او را ویرانگر تمدنی سازد که ساخته یک انسان نبوده، بلکه در سایه تلاش میلیون‌ها انسان آزاد شکل گرفته است.»^(۱)

متن طرح منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی مقدمه (دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد):

در سال‌های اخیر، یکی از عمده‌ترین گرایه‌های تولیدکنندگان و علاقه‌مندان به سرمایه‌گذاری در ایران، بالا بودن نرخ سود تسهیلات بانکی بوده است.

امروزه در اقتصاد جهانی عصر نرخ‌های بهره بانکی و تورم دورقمی سپری شده و تولیدکنندگان در اغلب کشورهای جهان سوم و رقبای منطقه‌ای و جهانی کشورمان، با نرخ‌های سود تک‌رقمی وام می‌گیرند و سرمایه‌گذاری می‌کنند. این مسئله باعث شده تا تولیدکنندگان ایرانی در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی از قدرت رقابتی کمتری نسبت به رقبای خارجی خود برخوردار باشند.

شدت فشاری که تولیدکنندگان ایرانی از این بابت متحمل می‌شوند وقتی روشن‌تر می‌شود که در نظر بگیریم در سال‌های اخیر همه سیاست‌های اقتصادی کشور به سمت کاهش تعرفه‌های وارداتی و رویارویی تولیدکنندگان داخلی با ورود محصولات رقیب خارجی در بازار کشور بوده است.

مهم‌ترین استدلال مخالفان کاهش نرخ سود بانکی، بالا بودن نرخ تورم و نگرانی از فرار سپرده‌ها از بانک‌ها از یک‌سو و افزایش متقاضیان دریافت

تسهیلات بانکی و تشدید رانت دستیابی به تسهیلات به نسبت ارزان قیمت بانک‌ها بوده است، این در حالی است که:

نخست، تحقیقات موجود نشان می‌دهد با وجودی که میزان سود واقعی بانک‌ها به سپرده‌های مدت‌دار (تفاوت نرخ سود پرداختی و نرخ تورم)، طی ۲۰ سال گذشته، تقریباً منفی بوده است، ولی هر سال میزان سپرده‌های مدت‌دار در بانک‌ها رشد کرده است و در نتیجه، میزان سپرده‌های بانکی در ایران بیشتر تابعی از ریسک اندک و سود تضمین شده معاف از مالیات آنهاست تا نرخ سود بانکی. ثانیاً، عدم توان بانک‌ها به پاسخگویی به خیل متقاضیان تسهیلات برای سرمایه‌گذاری‌های تولیدی، بیشتر به ضعف ساز و کارهای بررسی طرح‌های رسیده، پرداخت تسهیلات و نظارت بر مصرف صحیح آنها در بانک‌های داخلی است که باید اصلاح شود و استدلال افزایش متقاضیان تسهیلات با تشدید رانت برای دریافت‌کنندگان تسهیلات از بانک‌ها، برای مخالفت با کاهش نرخ سود بانکی، موجه و قابل قبول به نظر می‌رسد.

نکته دیگر در همین باره اختلاف شدید متوسط وزنی نرخ‌های سود سپرده‌های پرداختی با متوسط وزنی نرخ‌های سود تسهیلات اعطایی در نظام بانکی کشور است. این رقم که در ایران به بیشتر از ده درصد می‌رسد، باعث شده تا ناآرامی بانکی از نظر پنهان مانده و سود حاصله بانک‌ها از مابه‌التفاوت تسهیلات دریافتی و پرداختی صرف هزینه‌های نگهداری ضروری (مانند خرید ساختمان‌های متعدد یا لوکس‌سازی شعب ادارات بانک‌ها) شود.

به منظور اقتصادی شدن طرح‌های سرمایه‌گذاری و حمایت از اجرای طرح‌های تولیدی در کشور، طرح منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی با قید یک فوریت تقدیم می‌شود.

موضوع طرح

ماده واحده، دولت موظف است طی دوره زمانی ۱۸ ماهه از تاریخ تصویب این قانون نسبت به کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی (اعم از بانک‌های دولتی یا خصوصی) اقدام کند به شیوه‌ای که در خاتمه مدت، ۴/۵٪ از نرخ سود متوسط تسهیلات کاسته شود.

تبصره ۱- به منظور متعادل نمودن نرخ تورم متناسب با نرخ سود تسهیلات با هدف حمایت از سیاست فوق دولت موظف است با اصلاح نظام بودجه‌ریزی طی دو سال همزمان با اجرای ماده واحده مزبور مبلغ ۲۰۰۰۰ میلیارد ریال از کسری بودجه را با حذف ردیف‌های زائد از قانون بودجه سالانه بکاهد.

تبصره ۲- دولت موظف است با اصلاحات ساختاری و افزایش بهره‌وری نظام بانکی به شیوه‌ای اقدام کند که برای ۱۸ ماهه دوم پس از اجرای ماده واحده فوق امکان کاهش نرخ سود تسهیلات و نرخ سود سپرده به‌طور متوسط تا ۴٪ فراهم شود.

تبصره ۳- وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است هر سه ماه یک بار گزارش مربوط به شیوه اجرای این قانون را به مجلس شورای اسلامی اعلام کند.

پی‌نوشت‌ها:

1- Transparency International Corruption Perceptions Index, 2006
به نقل از «اهم الزامات اجرای سیاست‌های ابلاغی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی»، مرکز پژوهش‌های مجلس، بهمن ۱۳۸۵.

۲- هایک، فریدریش آگوست فون، ادعاهای دروغین به نام دانش، ترجمه احمد میدری، اقتصاد سیاسی شماره ۱، تابستان ۱۳۸۵؛ فصلنامه مؤسسه مطالعات دین و اقتصاد.